

**FORBRY-
TELSE**

OG

STRAFF

Romanen ble utgitt i 1866, på et sted og i en tid med enorm fattigdom, ulikhet og ufrihet. Men fremdeles er noen villige til å myrde for å endre samfunnet, både i Russland, i Norge og andre steder. Og fremdeles blir opprørere fengslet, torturert og drept fordi de har gått i demonstrasjonstog eller skrevet eller sagt noe negativt om myndighetene.

Forbrytelse og straff er en klassiker. Den er en av verdens mest leste romaner, og den er filmatisert cirka 30 ganger. Tekster blir klassikere fordi de er skrevet på en måte som folk liker å lese lenge etter forfatterens død, og fordi de forteller oss noe vesentlig om det å være menneske, noe som gjelder like mye i dag som da de ble skrevet – for eksempel noe om onde handlinger og fri vilje.

Men det er ikke bare derfor. Tekster blir også klassikere fordi kunstnere, for eksempel vi, fortsetter å bruke dem til å lage nye kunstverk sånn at stadig flere, for eksempel du, blir kjent med dem.

Forbrytelse og straff er en tjukk roman. Den handler om Raskolnikovs forbrytelse, men den handler om mye annet også. Av de 19 personene i romanene har vi laget fire scenekarakterer for å fortelle det vi ville fokusere på. Vår Dunja er for eksempel en blanding av Raskolnikovs søster og mor. Og vi får høre om Marmeladov, Sonjas alkoholiserede far, men vi ser ham aldri. Kanskje du ville gjort det helt annerledes.

Vi har laget dette heftet fordi vi hadde lyst til å fortelle litt mer om forfatteren og romanen. For romanen *Forbrytelse og straff* er noe ganske annet enn vår sceniske tolkning av den.

Og en ting til: Noe av det som har gjort Dostojevskij berømt, er at personene i romanene hans virker så levende. Man får noen ganger lyst til å rusle inn i boka og møte dem. Ved å gjøre noen av menneskene i romanen, slik vi ser dem, om til fysiske mennesker på scenen, har vi laget et møte som vi håper gjorde inntrykk.

OM DOSTOJEVSKIJS ROMAN

Fjodor Dostojevskij visste hva det vil si å være dødsdømt: En iskald vinterdag i 1849 sto han på et torg i St. Petersburg med bind for øynene. Han skulle skytes. Den unge forfatteren var dømt til døden fordi han hadde vært med i en hemmelig gruppe som ville gjøre noe med maktforholdene i Russland. Soldatene løftet geværene, klare til å drepe. Da kom en mann ridende inn på torget.

Mannen holdt et hvitt flagg i den ene hånden og et brev i den andre. Brevet var til soldatene fra tsar Nikolaj. Dostojevskij skulle ikke henrettes likevel. Tsaren hadde iscenesatt en henrettelse for å skremme alle som våget å tenke nytt om hvordan samfunnet skulle ordnes. Dostojevskij ble i stedet dømt til ti års straffarbeid i Sibir.

De aller fleste menneskene som levde i Russland på denne tiden, var fattige, og det var mange som ville gjøre opprør mot systemet og lage et mer rettferdig samfunn. Myndighetene satte opprørerne i fengsel eller sendte dem til Sibir, og noen av dem svarte med å begå terrorhandlinger.

I straffekolonien ble Dostojevskij ansett som en av de farligste fangene. Han var allerede en berømt forfatter, og tsaren var redd han skulle overbevise folk om at makten og rikdommen burde fordeles på en ny måte. Han måtte bære hånd- og fotlenker under hele oppholdet i straffekolonien, og han fikk ikke lov til å lese annet enn Det nye testamente. Etter ti år i Sibir vendte forfatteren tilbake til St. Petersburg og fortsatte å skrive bøker.

I 1864 døde både broren og kona hans. Dostojevskij tok ansvar for brorens betydelige gjeld, og han tok vare på barna hans i tillegg til den avdøde konas barn fra et tidligere ekteskap. Han måtte skrive hele tiden for at ungene ikke skulle sulte.

I 1867 skulle Dostojevskij skrive en roman om spillgalskap, og han hadde dårlig tid: Han var blakk og hadde lovet forleggeren sin at romanen skulle være ferdig om noen uker, men han hadde ikke begynt å skrive på den ennå. Han trengte hjelp, og en ung kvinne, Anna Snitkina, fikk jobb som sekretæren hans: Dostojevskij snakket, og Anna skrev. De jobbet døgnet rundt, og romanen ble ferdig i tide. Ikke lenge etter fridde han til henne. Dostojevskij var 45, Snitkina var 21.

Det var ikke enkelt å være gift med Dostojevskij. Han satt og skrev hele natten, og spillgalskap var ikke bare noe han skrev om: Igjen og igjen gikk han ut og spilte bort det lille familien hadde av penger. Så kom han hjem og ba om mer. Når det var helt tomt for, angret han bittert og klaget til Anna over å være et dårlig menneske.

Dessuten var han syk. Han hadde hatt epilepsi siden han var ung, og anfallene var blitt verre i Sibir. Men Anna tok vare på ham. Hun støttet ham, hun pleiet ham når han var senge-liggende og hun styrte økonomien deres så godt hun kunne. Men ofte turte hun ikke annet enn å gi ektemannen penger til spilling. Hun var redd han skulle hisse seg opp og få et nytt epileptisk anfall. En gang måtte hun pantsette smykkene og klærne sine for å få betalt regningene deres.

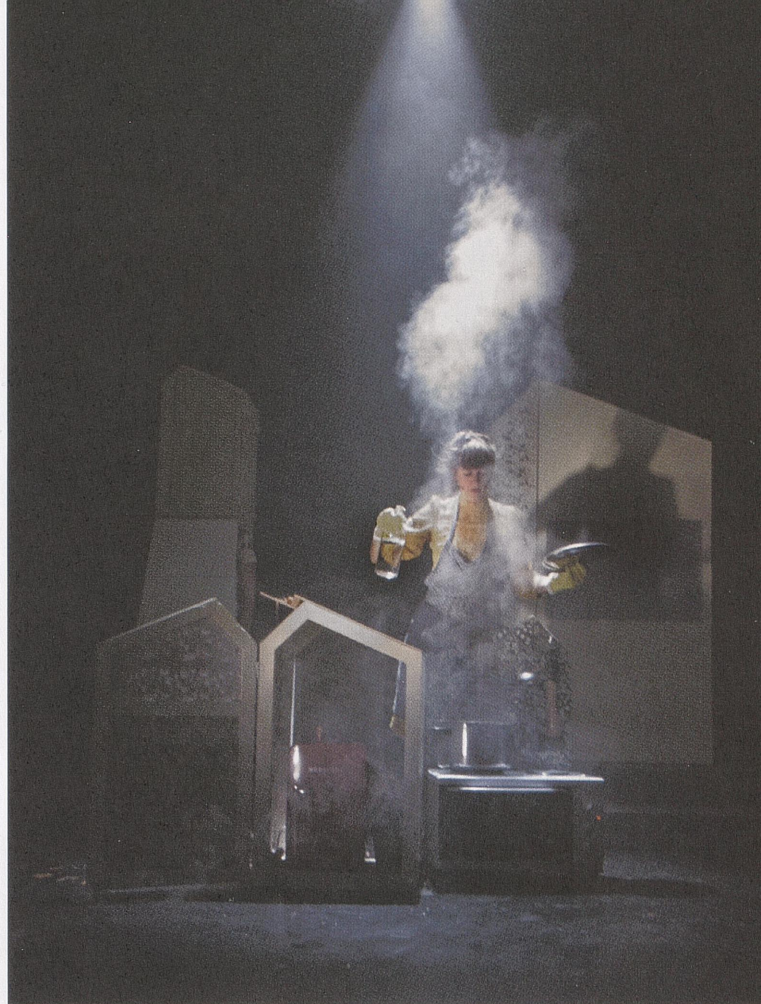
Dostojevskij så fattigdommen i sitt eget hjem, og han så den rundt seg i de skitne gatene i St. Petersburg. Fattigdommen preger menneskene i flere av bøkene til Dostojevskij. Nøden og fortvilelsen får dem til å gjøre ting de kanskje ikke ville gjort hvis livet var enklere å leve. Men det var ikke fattigdommen i seg selv som interessert Dostojevskij mest.

I forfatterskapet sitt ville han undersøke hvor splittet det moderne mennesket kan være. Han kalte dette sin mest alvorlige idé. *Raskolnikov*, hovedpersonen i *Forbrytelse og straff*, er på en måte delt i to: Han har to motsatte personligheter, og de kolliderer hele tiden. Sett utenfra er han en fattig, arbeidsledig mann som ikke betyr noe for verden, og han føler seg ofte ubetydelig. Samtidig tenker han at han er unik, en som kan utrette det helt store for menneskeheten, som Napoleon, og som derfor har rett til å bryte loven når han mener det er riktig. Ordet raskol, som navnet hans er avledet fra, betyr nettopp *splittelse*.

Raskolnikov dreper en pantelånerske med øks. Hun utnytter andre menneskers fattigdom, og Raskolnikov sier til seg selv at han skal ta livet av henne for å gjøre slutt på ondskapen hennes. Med pantelånerskens penger kan han få råd til å studere, han kan forhindre at søsteren gifter seg med en mann hun ikke liker, og han kan bruke pengene til å gjøre noe godt for andre også. Men er dette det egentlige motivet for forbrytelsen?

Raskolnikov sier til seg selv at han ikke angrer og at han bare har drept et skadedyr. Men pantelånersken er ikke det eneste offeret for Raskolnikovs forbrytelse. Søsteren hennes Lizaveta kommer inn i leiligheten like etter mordet. Raskolnikov hever øksen og dreper henne også. Nå har han ingen vitner. Men forbrytelsen har allerede fått større konsekvenser enn han hadde tenkt.

Raskolnikov var redd han skulle bli syk etter mordet, og det er nettopp det som skjer: Han er lammet av feber, skyldfølelse og frykt for å bli oppdaget. Etter hvert er han mer død enn levende. Kanskje det å unngå straffen er verre enn å straffes. Og han skammer seg over at han fikk panikk og bare klarte å raske med seg litt av pantelånerskens verdisaker. Han klarer ikke å fortsette. Han er ikke det store mennesket han håpet at han var.

Så møter han Sonja, en gudfryktig ung kvinne som selger kroppen for å skaffe penger til familien sin. Raskolnikov orker ikke leve med hemmeligheten lenger. Han bekjenner synden sin for henne. Og Sonja, som var venninne med Lizaveta, kaster seg rundt halsen på morderen. Hun synes synd på ham og er redd for hvordan det skal gå med sjelen hans. Men hun skjønner ikke hvorfor han gjorde det. Raskolnikov sier til henne at han myrdet for å bruke pantelånerskens penger til å hjelpe andre. Det er sant. Men så ombestemmer han seg og sier han gjorde det for å teste om han våget noe andre ikke våger. Det er også sant.

Raskolnikov ville finne ut om han våget å heve seg over Guds lov: *Du skal ikke slå i hjel*. Han ville gjøre seg til herre over liv og død, akkurat som Gud. Etterpå, når han bekjenner for Sonja, sier han at det var den onde som drepte pante-lånersken. Kanskje han bare prøver å lure seg selv fordi han ser hvor urettferdig og urimelig forbrytelsen er. Kanskje det onde finnes inni oss, sammen med det gode.

Sonja velger på sin side å reise sammen med Raskolnikov til straffekolonien. Hvorfor gjør hun det? Raskolnikov ordnet med penger til begravelsen da faren hennes døde, og han forsvarte henne da hun ble beskyldt for å være en tyv. Han har vist at han har godhet og rettferdighetssans. Og Sonja driver uansett ikke med noe særlig annet enn å gjøre livet lettere for andre.

Også Dunja, søsteren hans, vil ofre seg. Hun vil gifte seg med en gjerrig og kynisk mann fordi han kan gi Raskolnikov en jobb. Raskolnikov blir rasende, han nekter søsteren å

svikte seg selv for hans skyld. Han elsker henne, og han elsker moren sin, som dør av fortvilelse når hun finner ut hva sønnen har gjort. Hun er det tredje offeret for forbrytelsen. Raskolnikov tenker at hvis han ikke hadde elsket dem så høyt, ville han ikke hatt det så vondt. Han har ligget alene i det lille værelset sitt og planlagt forbrytelsen. Akkurat som sitt store idol Napoleon har han følt at han er helt alene i verden. Men det er han ikke.

Forbrytelse og straff er en slags forvridd krimroman: Den handler om en forbryter som jakter på sitt eget motiv. Men det er ikke så enkelt å finne ut hvorfor man har gjort noe når man er delt i to. Hvorfor er Raskolnikov delt? Kanskje det er fordi han er full av både godhet og ondskap. Kanskje det er fordi han lever i en verden der menneskene kjemper om posisjoner og rikdom, alle mot alle. Kanskje det fører til at Raskolnikov, og flere med ham, er beregnende og ufølsomme samtidig som de ønsker å ta vare på noen og bli tatt vare på.

Romanen ble utgitt i 1866, på et sted og i en tid med enorm fattigdom, ulikhet og ufrihet. Men fremdeles er noen villige til å myrde for å endre samfunnet, både i Russland, i Norge og andre steder. Og fremdeles blir opprørere fengslet, torturert og drept fordi de har gått i demonstrasjonstog eller skrevet eller sagt noe negativt om myndighetene.

Forbrytelse og straff er en klassiker. Den er en av verdens mest leste romaner, og den er filmatisert cirka 30 ganger. Tekster blir klassikere fordi de er skrevet på en måte som folk liker å lese lenge etter forfatterens død, og fordi de forteller oss noe vesentlig om det å være menneske, noe som gjelder like mye i dag som da de ble skrevet – for eksempel noe om onde handlinger og fri vilje.

Men det er ikke bare derfor. Tekster blir også klassikere fordi kunstnere, for eksempel vi, fortsetter å bruke dem til å lage nye kunstverk sånn at stadig flere, for eksempel du, blir kjent med dem.

Forbrytelse og straff er en tjukk roman. Den handler om Raskolnikovs forbrytelse, men den handler om mye annet også. Av de 19 personene i romanene har vi laget fire scenekarakterer for å fortelle det vi ville fokusere på. Vår Dunja er for eksempel en blanding av Raskolnikovs søster og mor. Og vi får høre om Marmeladov, Sonjas alkoholiserende far, men vi ser ham aldri. Kanskje du ville gjort det helt annerledes.

Vi har laget dette heftet fordi vi hadde lyst til å fortelle litt mer om forfatteren og romanen. For romanen *Forbrytelse og straff* er noe ganske annet enn vår sceniske tolkning av den.

Og en ting til: Noe av det som har gjort Dostojevskij berømt, er at personene i romanene hans virker så levende. Man får noen ganger lyst til å rusle inn i boka og møte dem. Ved å gjøre noen av menneskene i romanen, slik vi ser dem, om til fysiske mennesker på scenen, har vi laget et møte som vi håper gjorde inntrykk.

INTERVJU MED REGISSØREN

Hildur Kristinsdóttir er regissør og kunstnerisk leder for teatertrilogien Klassikere for Kids. De to første forestillingene var «Faust» og «Til fyret», basert på Goethes og Woolfs bøker med samme navn.

Hvordan skiller denne forestillingen seg fra de to andre?

Den er lang. Og det er jo boka også. I tillegg endrer forestillingen seg underveis. Vi ønsker at publikum skal få være med, ikke bare sitte og se på, ikke minst fordi boka handler om det å være en del av samfunnet. Så vi bryter med formen vi har bygd opp, som har vært et strengt samspill mellom lys, lyd og bevegelser.

Publikum skal ikke bare sitte stille, og de får noe å tygge på også?

Ja, vi går enda lenger i ønsket om å gi publikum en helhetlig opplevelse. Tidligere har vi fokusert mye på det vi kan se og høre, men også litt lukt. Denne gangen får publikum i tillegg smake på noen go'saker. Og vi leker med forbindelsene mellom det å være tilskuer og deltaker. Er det noen forskjell på å sitte og se på og spise popcorn, og å stå på scenen sammen med skuespillerne og spise popcorn?

Hva er målsetningen med dette prosjektet?

Det er å bevise for meg selv og andre voksne at god, kompleks kunst kan være like sterk for barn og ungdommer som for voksne. Hypotesen har vært at unge publikummere er veldig flinke til å lage meningsfulle sammenhenger. Vi har stor tiltro til publikum, og derfor krever vi mye av dem. Vi ønsker at de unge skal oppleve at de har vokst av å oppleve forestillingene.

Hvorfor er forestillingene basert på litterære klassikere?

Det er fint å vite litt om tekster som fortsetter å prege hvordan vi ser på verden og oss selv. Det har med dannelse å gjøre: å være i kontakt med verden og historien. Men det viktigste dannelsesaspektet for meg har vært å gi det unge publikummet en opplevelse av hvor intenst, komplekst, morsomt og spennende det kan være å oppleve en teaterforestilling.

Hvordan har publikum opplevd de to første forestillingene?

Det har vært veldig givende å vise forestillingene for barn og ungdommer. Vi har hatt mange rørende og sterke dialoger med dem etter visningene. Mange voksne har sagt at de har hatt en sterk scenekunstopplevelse, og mange av dem har også sagt at de tror dette er for skummelt eller for vanskelig for de unge. En del lærere har vært skeptiske helt til de har hørt elevene sine tolke i etterkant av visningen.

Hva har vært mest overraskende?

Det er overraskende hvor mye de unge har fått tak i etter å ha sett forestillingene. Det viser at mennesker som bare har levd noen få år, er i stand til å lese mye ut fra symboler og bilder uten en åpenbar sammenheng. De er medskapende.

Hva handler forestillingene om?

Det handler mye om rett og galt, godt og ondt, og det å være menneske – hva som finnes inni oss og hva som finnes utenfor. Hvordan skal vi leve sammen når vi vet at vi innerst inne alltid er alene? I «Forbrytelse og straff» handler det mye om hvor galt det kan gå når vi isolerer oss med tankene våre. Samtidig handler denne forestillingen om det å ofre seg for andre. Er det å gi av seg selv alltid en god ting?

Involverte:

Regi: **Hildur Kristinsdóttir**

Produsent: **Mona Larsen**

Tekst: **Eirik Willyson**

Komponist og lyddesign: **Magnus Børmark**

Lys: **Kaja Glenne Lund**

Scenografi: **Petter Aistad**

Bård Vaag Stangnes

Produksjonsassistent: **Anders Høgli**

Tekniker: **Anders Høgli**

Illustrasjon: **Petter Aistad**

Foto: **Kristinn Gudlaugsson**

På scenen: **Josephine Kylén-Collins**

Lars August Jørgensen

Camilla Vislie

Kim Atle Hansen

Promo video: **Anders Borchgrevink**

Lys avvikling: **Anine Nonshaugen**

Co-produsenter: **Black Box Teater, BIT Teatergarasjen og Scenekunst Østfold**

Forestillingen er støttet av **Norsk Kulturråd, Kunstløftet, Fond for lyd og bilde, Fond for utøvende kunstnere og Fritt Ord**

www.klassikereforkids.no